

HARMONIZACE KORPORÁTNÍCH DANÍ V EVROPSKÉ UNII A JEJÍ Vliv NA ŘÍZENÍ PODNIKŮ¹

Irena SZAROWSKÁ

Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné

szarowska@opf.slu.cz

Abstrakt

Současná daňová politika EU je zaměřena na harmonizaci sazeb nepřímých daní, které mohou přímo ovlivňovat trh. V oblasti přímých daní je i přes snahy o harmonizaci patrná výrazná daňová konkurence mezi jednotlivými zeměmi. Fungování jednotného trhu v Evropské unii je tak narušováno řadou problémů souvisejících zejména s podnikatelskými aktivitami uskutečňovanými přes hranice jednotlivých členských států. Důvodem je i značná rozdílnost daňových systémů uplatňovaných v jednotlivých členských státech a s nimi spojená rozdílnost efektivního daňového zatížení podnikatelských subjektů v jednotlivých členských státech. Tyto faktory se pak zprostředkovaně promítají do procesu řízení podniků. Cílem příspěvku je stručně sumarizovat snahy o harmonizaci daní z příjmu podniků v Evropské unii. Záměrem není popis diskuzí a legislativního procesu spojeného s harmonizací, ale přiblížení důsledků jednotlivých kroků či stupňů harmonizace korporátních daní na řízení podniků. Příspěvek se podrobně věnuje zejména evropské společnosti Societas Europaea, která je již evropskými podnikatelskými subjekty využívána.

Klíčová slova: harmonizace, daně ze zisku podniků, jednotný konsolidovaný základ daně, evropská společnost Societas Europaea.

1 ÚVOD

Rozšiřování Evropské unie a proces globalizace podstatně ovlivňuje také daňové systémy a fiskální politiku jednotlivých zemí. Fungování Evropské unie (EU) je spojeno s jednotným vnitřním trhem, který je definován jako prostor bez vnitřních hranic, ve kterém jsou zajištěny čtyři svobody, tj. volný pohyb zboží, osob, služeb a kapitálu². Členské státy EU mají v zásadě samostatné daňové systémy a uplatňují samostatné daňové politiky. Uspořádání těchto systémů vychází z rozdílných ekonomických, sociologických, historických a dalších faktorů. K prezentovaným úkolům daňové politiky Evropské unie patří podpora harmonického vývoje ekonomických aktivit, plynulý a vyrovnaný vývoj, vzrůstající stabilita, růst životní úrovně a těsná spolupráce mezi členskými zeměmi. Úlohou ani snahou Evropské unie není unifikovat národní systémy daní a příspěvků, ale zajistit jejich vzájemnou srovnatelnost v souladu s přijatými smlouvami zavedenými v Evropské unii³. Smlouva o Evropském společenství obsahuje mimo jiné požadavek tzv. daňové neutrality⁴, vyjádřený v článku 90 a následujících.

¹ Tento článek vznikl za podpory grantu - GAČR 402/08/0067 – Finanční integrace nových členských zemí EU s eurozónou.

² Široký, J. *Daně v Evropské unii*, 2006, s.21

³ Daňová politika patří mezi **sdílenými kompetencemi**. Členské země mohou vydávat vlastní legislativu jen tehdy, pokud zde již neexistuje společná evropská úprava, případně jako doplněk k ní. Daňová praxe je víceméně sumou fakticky nezávislých daňových politik jednotlivých členských zemí EU. V různých obdobích existuje zvýšená snaha po harmonizaci evropských daní (např. při nástupu Evropské komise vedené R. Prodim), avšak tyto snahy byly zatím neúspěšné, neboť členské země nejeví příliš velkou ochotu delegovat tyto pravomoci na orgány EU.

Přesto v Evropské unii permanentně dochází k názorovým střetům, zda je výhodnější zachování daňové konkurence (tj. situace, kdy existují odlišné daňové systémy a odlišné sazby, jejichž prostřednictvím se státy snaží přilákat do své země daňové základy), či se snažit o daňovou harmonizaci⁵. Současná daňová politika EU je zaměřena na harmonizaci sazeb nepřímých daní (např. DPH a spotřební daně), které mohou přímo ovlivňovat trh. V oblasti přímých daní je i přes snahy o harmonizaci patrná výrazná daňová konkurence mezi jednotlivými zeměmi. Fungování jednotného trhu v Evropské unii je tak narušováno řadou problémů souvisejících zejména s podnikatelskými aktivitami uskutečňovanými přes hranice jednotlivých členských států. Důvodem je i značná rozdílnost daňových systémů uplatňovaných v jednotlivých členských státech a s nimi spojená rozdílnost efektivního daňového zatížení podnikatelských subjektů v jednotlivých členských státech. K této situaci dochází především u důchodových a majetkových daní a povinných odvodů na sociální zabezpečení. Vzniklý stav je zapříčiněn nejen fiskálními důvody, ale v řadě případů je vyvolán záměrně, s cílem přilákat zahraniční kapitál pro rozvoj podnikatelských aktivit v daném státě zvýhodněným daňovým režimem.

Cílem příspěvku je stručně sumarizovat snahy o harmonizaci daní z příjmu podniků v Evropské unii. Záměrem není popis diskuzí a legislativního procesu spojeného s harmonizací, ale přiblížení důsledků jednotlivých kroků či stupňů harmonizace korporátních daní na řízení podniků.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Všeobecné snižování daňového zatížení podniků, jakožto nástroj hospodářské politiky, vyvolává různé ohlasy. Jeden názorový proud poukazuje na negativa přesunu daňové zátěže na práci a export daňového zatížení v případě rostoucí integrace, druhý tyto tendence považuje za pozitivní, neboť podporuje liberalizační tendence ve světové ekonomice a vytváří tlak na efektivní podobu hospodářské politiky národních vlád. Na otázku, zda lze daňovou konkurenci⁶ přirovnat ke zdravé cenové konkurenci mezi firmami, neexistuje jednoznačná odpověď. Akceptace daňové koordinace je otázkou postoje k roli hospodářské politiky státu v ekonomice. Výše a struktura zdanění vždy odráží politickou volbu mezi čistou ekonomickou efektivností a ostatními cíly a preferencemi, přičemž určující je rozsah státu blahobytu. Otázkou zůstávají podmínky její praktické prosaditelnosti podle úrovně možné koordinace.

Obecně lze konstatovat, že daňová konkurence ve formě snižování plošného zdanění, je pozitivním jevem ekonomického vývoje. Alternativou trendu plošného snižování zdanění „až na dno“ jsou vyšší sazby spolu se systémem mnoha speciálních daňových režimů. Snahy o koordinaci politik v oblasti přímého zdanění na celosvětové úrovni či úrovni kontinentů se prozatím omezily spíše na specifické daňové režimy sloužící k daňovým únikům pomocí přesunu zisků, nikoliv na daňovou konkurenci v oblasti reálných investic. Taktéž zakládací smlouvy EU s harmonizací přímých daní (které na rozdíl od daní nepřímých bezprostředně nepodmiňují volný pohyb zboží) výslovně nepočítají. Byla by ovšem teoreticky proveditelná na základě obecného harmonizačního článku 94⁷ a také na základě jednomyslného rozhodnutí Rady. Avšak během pěti desetiletí od podpisu Římské smlouvy prakticky k žádné harmonizaci na tomto poli nedošlo. Existuje pouze společná úprava zdanění kapitálových výnosů vyplývajících z fúzí společností s původním sídlem ve více státech, zdanění mateřských společností a jejich poboček opět v různých státech a směrnice o vzájemné pomoci členských států proti daňovým únikům.

⁴ Daňová neutralita je chápána tak, že rozhodování firem o umístování investic by nemělo být ovlivňováno daňovým systémem členského státu. Někdy bývá neutralita chápána také ve vztahu k druhu investice – tzn., že by neměla být zvýhodňována určitá odvětví, formy podnikání či zdroje financování investice. Mezinárodní daňová neutralita navíc předpokládá neutralitu k mezinárodním investicím.

⁵ Daňová harmonizace představuje proces sbližování daňových soustav států na základě společných pravidel.

⁶ Daňová konkurence chápána jako nekooperativní stanovení daňových sazeb nezávislými vládami států.

⁷ Článek 94: „Unlike indirect taxes, the EC Treaty does not specifically call for direct taxes (income and corporate taxes) to be harmonised. However, Article 94 of the EC Treaty provides for approximation of such laws, regulations or administrative provisions of the Member States as directly affect the establishment or functioning of the common market.“ EU Commission

3 HARMONIZACE PODNIKOVÝCH DANÍ V EU A ŘÍZENÍ PODNIKŮ

S ohledem na výše zmíněný požadavek neutrality se v Evropské unii již několik let vedou debaty o možné harmonizaci také v oblasti zdanění zisků podniků⁸. Přesto daň ze zisků podniků vzhledem k mobilitě svého základu zůstává i nadále předmětem ostré daňové konkurence mezi jednotlivými státy Evropské unie. Pro zahraniční investory je kvalita a konkrétní podoba daňového prostředí jedním z důležitých faktorů ovlivňující volbu místa podnikání, neboť daňové prostředí ovlivňuje nejen mzdové náklady korporace, ale má vliv také na výši a rozdělování disponibilního zisku, výběr optimální finanční a majetkové struktury či další investování. Důležitým kritériem je rovněž administrativní složitost daní a jejich celkový počet v jednotlivých zemích

Jak uvádí Blechová⁹, pokus prosadit jednotný evropský daňový systém sahá do poloviny 90. let. Radou EU byl v roce 1997 přijat Code of conduct for business taxation, s cílem vyloučit nežádoucí daňovou konkurenci mezi členskými zeměmi. Kodex není právně závazný, ale má politický význam. Měl by vést k odstraňování legislativních ustanovení, umožňujících výhodnější zdanění zahraničních subjektů, aniž by tyto subjekty provozovaly v dané zemi nějakou podnikatelskou činnost, tzn. omezení pouze škodlivých důsledků daňové konkurence.

Až v říjnu 2001 ovšem Evropská komise prezentovala svůj plán pod obecným názvem Zdanění firem. Tento plán detailněji představila v listopadu 2003 a poté předložila materiál na neformální setkání Ecofinu v září 2004. Od roku 2001 navrhovala Evropská komise tzv. dvourychlostní strategii, která byla (a stále je) vnitřně strukturálně i časově členěna na :

- Režim zdanění v domovském státě pro malé a střední podniky
- Jednotný konsolidovaný základ daně
- Zdanění příjmu tzv. Evropské společnosti (Societas Europaeae)
- Jednotný povinný harmonizovaný základ daně

3.1 Režim zdanění v domovském státě pro malé a střední podniky

Ekonomický výzkum ukazuje, že náklady na dodržování daňových zákonů jiného členského státu jsou pro malé a střední podniky výrazně a nepoměrně vyšší než pro velké společnosti. Proto malé a střední podniky váhají se zakládáním provozoven v zahraničí, i když by to jinak bylo ekonomicky rozumné. S cílem pomoci malým a středním podnikům při expanzi na vnitřním trhu má Komise v úmyslu vydat doporučení o pilotním režimu zdanění v domovském státě (HST) pro malé a střední podniky, který se opírá o myšlenku dobrovolného vzájemného uznání daňových předpisů. Na základě tohoto doporučení budou členské státy uzavírat mnohostranné nebo dvoustranné dohody. Návrh nezahrnuje žádnou formu daňové harmonizace. Doporučení Komise navrhne malým podnikům zúčastněných členských států, aby svůj zdanitelný příjem (daňový základ) vypočítaly podle předpisů své domovské země (kde se nachází sídlo mateřské společnosti). Zdanitelný příjem se potom rozdělí mezi všechny členské státy, kde společnost podniká, v poměru podle její výplatní listiny a/nebo obrátu v jednotlivých zemích. Tento podíl bude zdaněn v souladu s daňovou sazbou pro právnické osoby v dané zemi. Ztráta suverénnosti členských států by byla tedy omezena a požadované politické snahy by byly relativně malé. Iniciativa je omezena v čase (2007 – 2011) a v rozsahu zahrnujícím pouze daň z příjmu právnických osob. Nezahrnuje ani odvětví, na která se vztahují specifické daňové předpisy (finanční služby, ropný a plynárenský průmysl, odvětví rybolovu, zemědělské činnosti). Očekává se, že režim HST odhalí konkrétní problémy malých a středních podniků s plněním, které je nejvíce omezuje při jejich přeshraničním podnikání a otětuje případné výhody plynoucí z projektu, místo toho, aby trvale zkoumal stávající daňovou praxi. Tento,

⁸ Zdanění zisků podniků nebo také podnikových zisků, patří k nejmladším typům zdanění v daňových systémech. V odborné terminologii se lze setkat s pojmem daň ze zisků korporací, důchodová daň korporací, korporátní daň apod. V České republice tato daň je známá pod pojmem daň z příjmů právnických osob.

⁹ Blechová, B. *Teoretické a praktické aspekty daňové konkurence a daňové harmonizace v oblasti korporátní daně z příjmů v Evropské unii*, 2008.

Evropskou komisí nejméně navržený systém, byl ale postupně některými členskými napadnut z důvodu, že fakticky neruší systém 25¹⁰ rozdílných daňových systémů, a tudíž neodstraňuje základní překážku pro jednodušší podnikání nadnárodních firem na jednotném trhu.

3.2 Jednotný konsolidovaný základ daně CCCTB (Common Consolidated Corporate Tax Base)

Základní myšlenkou konceptu jednotného konsolidovaného daňového základu CCCTB je výpočet zisku (ztráty) korporátní skupiny, která disponuje pobočkami či stálými provozovny ve více než jednom členském státě na základě standardizovaných pravidel (apportionment formula). Jak uvádí Nerudová¹¹, v současnosti lze v názorech na podobu a možnosti zavedení společného konsolidovaného základu daně nalézt tři hlavní názorové proudy. První z nich uvádí, že implementace CCCTB vyžaduje alespoň minimální koordinaci v podobě jednotných pravidel „daňového účetnictví“. Podle jiných názorů by se měl CCCTB vztahovat na všechny společnosti (tzn. domácí i nadnárodní), protože jinak by mohlo docházet k diskriminaci. Implementace modelu ve výše uvedené podobě by velmi výrazně pomohlo snížit náklady zdanění společností s přeshraničními aktivitami. Zavedení systému pouze pro nadnárodní společnosti by v některých členských státech mohlo naplnit znaky škodlivého preferenčního daňového režimu, jak je definováno OECD. Z pohledu Evropské komise by se mělo jednat především o přeshraniční konsolidaci, a proto by mělo být umožněno odečítat mateřským společností ztráty zahraničních dceřinných společností.

Posledním pohledem na problematiku CCCTB je, že k eliminaci daňových překážek, které brání přeshraničním aktivitám v EU, je třeba konsolidovaného základu daně. Alokace celkového základu skupiny by již neměla být postavena na převodních cenách. Namísto převodních cen by měl sloužit mechanismus, který by alokoval konsolidovaný základ daně jednotlivým členským zemím.

Koncept CCCTB obecně by v sobě měl zahrnovat možnost vzájemného kompenzování zisků a ztrát v rámci celkového konsolidovaného hospodářského výsledku. Celkový zisk spočítaný tímto způsobem by potom musel být alokovan prostřednictvím proporcionálního systému do těch členských států, ve kterých je korporátní skupina aktivní. Členské státy by poté uplatnily své národní daňové sazby vůči této alokaci a tím vypočítaly daňovou povinnost. Nominální daňové sazby by tak byly výlučným determinantem daňové povinnosti. Pro fungování systému se stane důležité vyjasnění klíčových implementačních záležitostí:

- definice společného daňového základu
- jaké společnosti musejí / mohou CCCTB používat?
- budou mít podnikatelské subjekty volbu?
- jaké společnosti náleží ke korporátní skupině?
- jak bude systém administrován na komunitární úrovni a národních úrovních?
- jak řešit problém v případě, že korporátní skupina je přítomna i v neeulejských zemích EU?

Klíčovým místem pro praktické uplatnění tohoto konceptu je tedy stanovení parametrů proporcionálního systému, které doposud nebylo provedeno.

3.3 Zdanění příjmu tzv. Evropské společnosti (Societas Europaea)

Evropská akciová společnost, nebo též zkráceně Evropská společnost (SE - Societas Europaea), je kapitálová obchodní společnost založená evropským právem v nadnárodní formě. Projekt evropské společnosti byl vytvářen řadu let s cílem sjednotit nebo alespoň sblížit právní úpravy akciových společností v jednotlivých členských státech Evropské unie. Celý proces vytváření společného evropského právního rámce pro vytvoření evropské společnosti je považován za dokončený od přijetí příslušného nařízení Rady č. 2157/2001/ES o stanovách evropské společnosti. Nařízení umožňuje členským státům upravit některé v něm výslovně uvedené otázky odchylně. Dalším důležitým právním předpisem je směrnice Rady č. 2001/86/ES, která doplňuje stanovy evropské společnosti týkající se účasti zaměstnanců. V české republice umožňuje vznik evropské společnosti Zákon č.

¹⁰ Nyní 27 rozdílných daňových systémů

¹¹ Nerudová, D. *Harmonizace daňových systémů zemí Evropské unie*, 2005.

627/2004, o evropské společnosti. Komunitární právo upravuje základní otázky evropské společnosti, zbytek je ponechán na jednotlivých národních úpravách (tj. tam, kde je umístěno sídlo SE).

Sídlo evropské společnosti SE může být v kterémkoliv členském státě EU, musí se však shodovat s umístěním hlavní správy. Při řízení SE se volí jeden ze dvou základních systémů řízení – monistický jednostupňový model řízení (správní rada) či dualistický model řízení (představenstvo – dozorčí rada). Oba orgány mohou mít libovolný počet členů. Základní kapitál evropské společnosti je určen ve výši min. 120 000 EUR (nebo ekvivalent v jiné měně), přičemž akcionář ručí za závazky evropské společnosti do výše svého upsaného základního kapitálu. Účetnictví SE musí být vedeno v eurech, v přechodném období však v českých korunách (dokud ČR nevstoupí do třetí fáze měnové unie)

Nařízení Rady ES o evropské společnosti specifikuje nejen právní formu subjektů, které smějí evropskou společnost založit, obsahují taktéž požadavek na nadnárodní prvek v procesu založení a taxativně určují možné způsoby založení SE na těchto pět možností:

- fúze dvou či více akciových nebo evropských společností,
- vytvoření holdingové evropské společnosti dvěma nebo více akciovými společnostmi nebo evropskými společnostmi nebo společnostmi s ručením omezeným,
- vytvoření dceřiné evropské společnosti (joint-venture evropská společnost)
- přeměna akciové společnosti založené podle práva některého z členských států
- jako dceřinou společnost již existující evropské společnosti

Vznik evropské společnosti fúzí představuje výjimečnou možnost přesunout sídlo stávající společnosti do zvoleného státu EU. Právě z tohoto důvodu je vznik SE fúzí nejčastější variantou vzniku Societas Europaea. Frekventovanou variantou, používanou v podmínkách České republiky, je fúze české a slovenské společnosti s výslednou evropskou společností sídlící na Kypru či v jiné daňově příznivé destinaci. První evropské společnosti (SE) začaly vznikat začátkem roku 2006. Do poloviny roku 2007 jich bylo následně v celé EU založeno necelých sto¹². Také v České republice roste zájem o evropské společnosti, do 20.8.2008 jich bylo založeno šedesát tři¹³.

Evropská společnost se od běžně používaných forem podnikání liší v několika směrech, mezi podnikateli je vyhledávanou také proto, že jde o nejprestižnější právní formu podnikání, kterou lze v současné době v Evropě založit. Základní výhodou, oproti jakékoli běžné národní formě podnikání, je možnost Societas Europaea přesouvat sídlo v rámci celé EU bez likvidace společnosti. Přesouvat sídlo evropské společnosti do libovolného státu EU, dává podnikateli možnost daňové optimalizace. Podle aktuálního podnikatelského záměru může firma zareagovat přesunem sídla do státu Unie, kde jsou pro ni v konkrétním případě výhodnější daňové podmínky. Ve chvíli, kdy se zaměří na další komoditu, může sídlo opět změnit. Týká se to například takových oblastí zájmu jako je obchod s pohledávkami, obchod se zbožím, nákup a prodej podílů ve společnostech, internetové služby apod. Při přesunu sídla je možné volit výhodný právní systém pro konkrétní předmět podnikání a stejně tak zemi s výhodným daňovým systémem. Je také možné lépe využít smluv o ochraně investic. ČR je však jedinou evropskou zemí, kde je možné odkoupit již založené SE. Tyto tzv. ready-made evropské společnosti jsou již zapsané v obchodním rejstříku, jsou bez jakýchkoliv závazků a pohledávek, založeny jsou výhradně za účelem prodeje¹⁴.

3.4 Jednotný povinný harmonizovaný základ daně

Poslední etapou dle dříve zmíněného návrhu Evropské komise je zavedení jednotného harmonizovaného základu daně, který bude aplikován na veškeré podnikání, ne pouze právnické osoby a ne pouze na společnosti s tzv. přeshraniční působností. Jednotný povinný konsolidovaný

¹² K aktuálnějšímu datu nebyly údaje o počtu evropských společností založených v celé Evropské unii k dispozici.

¹³ http://www.businessworld.cz/bw.nsf/id/V_CR_je_uz_zalozeno_pres_60_evropskych_spolecnosti

¹⁴ Podobným způsobem se, a to nejen v ČR, již několik let běžně prodávají společnosti s ručením omezeným a akciové společnosti.

základ daně nahradí existující národní daňové zákony a budou mu podléhat i ti, kteří působí pouze na území jediného členského státu. Má jít o "jemnější" formu zdanění Evropské společnosti, její dosah však bude mnohem širší.

4 ZÁVĚR

Je patrné, že myšlenka harmonizace daně z příjmu podniků na straně jedné vychází z aktuální potřeby učinit daňový systém v EU spravedlivý a transparentní. Na straně druhé je zjevné, že pro její uvedení do praktického chodu zbývá ještě zodpovědět mnoho otázek, které budou předmětem vytváření souladu mezi pozicemi jednotlivých členských států. Jakákoli harmonizační úprava této problematiky se vždy přeneseně promítne do systému řízení podniků. Jak je vidět ze zájmu o využití institutu Societas Europaea, podnikatelské subjekty chtějí aktivně využívat možnost daňové optimalizace, volit výhodný právní systém pro konkrétní předmět podnikání a stejně tak zemi s výhodným daňovým systémem či lépe využívat smluv o ochraně investic.

Z výše uvedeného vyplývá, že v budoucnu základy existujících daní v národních státech pravděpodobně vymizí, což povede ke vzniku jednotného systému daňových pravidel. Evropská korporátní daň bude administrována nově vzniklou evropskou autoritou, sazby budou fixovány na úrovni Evropské unie a daňové výnosy budou financovat rozpočet Evropské unie. Tato varianta, podporována evropskými federalisty, našla oporu v průlomových článcích návrhu tzv. Evropské ústavy o jednotné hospodářské politice. Jakkoli bude tento systém v konečné podobě upraven, měl by být jednoduchý, flexibilní, efektivní a zejména konkurenceschopný pro evropské podnikatelské subjekty.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] BLECHOVÁ, B. *Legislativní výstupy procesu harmonizace daní z příjmů korporací v EU*. Sborník z konference: Daně – teorie a praxe, Akademie Sting Brno, 2004, ISBN 80-86342-47-6.
- [2] BLECHOVÁ, B. Teoretické a praktické aspekty daňové konkurence a daňové harmonizace v oblasti korporátní daně z příjmů v Evropské unii. *Acta academica karviniensia* 2008. Karviná: SU OPF Karviná, 2008. ISSN 1212-415X.
- [3] Centre for European Policy Studies: *Achieving a Common Consolidated Corporate Tax Base in the EU*. Report from the CEPS Task Force, 2005, Brussels.
- [4] European Commission – DG for Taxation and Customs Union: *Taxation trends in the European Union 1995 – 2005*, Eurostat – statistical books, 2007, Luxembourg, ISBN 978-92-79-05557-7.
- [5] NERUDOVÁ, D. *Harmonizace daňových systémů zemí Evropské unie*. Praha: Aspi, a.s., 2005, s. 236, ISBN 80-7357-142-0.
- [6] *Structures of the taxation systems in the European Union 1995-2003*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2005. ISBN 92-79-00337-2. Url: <http://europa.eu.int>.
- [7] ŠIROKÝ, J. *Daně v Evropské unii*. Praha: Linde, 2006. ISBN 80-7201-593-1.
- [8] ŠIROKÝ, J., TOMÁNEK, P., MACHÁČEK, M., TICHÁ, M. *Daňové teorie. S praktickou aplikací*. 2. vyd. Praha, Česká republika: C.H. Beck, 2008. 301 s. ISBN 978-80-7400-005-8.
- [9] www.businessworld.cz/bw.nsf/id/V_CR_je_uz_zalozeno_pres_60_evropskych_spolecnosti [cit. 2008-09-03].
- [10] Zákon č. 627/2004, o evropské společnosti.